

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 26 (2022)
ISSN 2028-2677, s. 73-88
DOI: 10.37055/sbn/158790

National Security Studies
Volume 26 (2022)
ISSN 2028-2677, pp. 73-88
DOI: 10.37055/sbn/158790

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

WYKORZYSTANIE PSÓW W DZIAŁANIACH ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO

USE OF DOGS IN CRISIS MANAGEMENT OPERATIONS

Patryk Andrzej Toczyński

Akademia Pomorska w Słupsku

Abstrakt. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie istoty wykorzystania psów oraz ich roli w działaniach zarządzania kryzysowego w Polsce. Zdefiniowano następujące pytania badawcze: W jakiego typu działaniach zarządzania kryzysowego są wykorzystywane psy w Polsce? Jaka jest rola psów w działaniach zarządzania kryzysowego? Jakiej specjalności psy znajdują zastosowanie w działaniach związanych z zapobieganiem sytuacji kryzysowej? Przyjęto hipotezę, iż: Psy znajdują zastosowanie w działaniach zarządzania kryzysowego, wspierając służby państwowe oraz podmioty ratownicze w zażegnaniu sytuacji kryzysowych. Wykorzystano metodę badania dokumentów w zakresie analizy literatury przedmiotu oraz aktów prawnych wykorzystania psów w służbach mundurowych oraz ratowniczych. Z badań jakościowych zastosowano metodę obserwacji procesu szkolenia i wykorzystania psów na potrzeby Straży Granicznej oraz psów ratowniczych (terenowych i do ratownictwa wodnego) z terenu województwa pomorskiego. Z przeprowadzonych badań wysuwają się następujące wnioski: W Polsce wykorzystuje się psy w takich działaniach jak: ochrona antyterrorystyczna, czynności ratownicze czy zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Działania te stanowią element zapanowania nad sytuacją kryzysową. Utrzymanie oraz szkolenie psów do realizacji zadań służb mundurowych oraz ratowniczych jest kosztowne oraz czasochłonne. Jednakże psy służbowe oraz ratownicze wykonują szereg zadań, istotnie wspierających działania podmiotów odpowiedzialnych za reagowanie w sytuacji kryzysowej (zarządzania kryzysowego). Przeprowadzone badania stanowią nowatorski charakter w zakresie nauk o bezpieczeństwie, ponieważ tematyka związana z wykorzystaniem psów na potrzeby bezpieczeństwa narodowego nie była dotychczas popularna w środowisku naukowym. Przejawia się to ubogą literaturą przedmiotu. Warty wydaje się kontynuowanie badań w zakresie kynologii służbowej oraz ratowniczej z uwagi na istotną rolę, jaką pełnią psy w podmiotach odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w Polsce.

Słowa kluczowe: kynologia, zarządzanie kryzysowe, bezpieczeństwo narodowe, ratownictwo, psy

Abstract. The purpose of this paper is to present the essence of the use of dogs and their role in crisis management operations in Poland. The following research questions have been defined: in what type of crisis management activities are dogs used in Poland?, what is the role of dogs in crisis management activities?, what is the speciality of dogs used in crisis prevention activities? The hypothesis is that dogs are used in crisis management activities, supporting state services and rescue entities in the resolution of crisis situations. A documentary research method was used to analyse the literature and legislation on the use of dogs in uniformed and rescue services. From the qualitative research the method of observation of the process of training and use of dogs for the needs of the Border Guard and rescue dogs (field and water rescue) from the area of Pomeranian voivodeship was used. The following conclusions can be drawn from the research: In Poland, dogs are used in such activities as anti-terrorist protection, rescue operations or ensuring public safety and order. These activities are part of controlling a crisis situation. The maintenance and training of dogs for uniformed service and rescue tasks is costly and time-consuming. However, service and rescue dogs perform a range of tasks that significantly support the activities of emergency response (crisis management) actors. The research carried out represents a novelty in the field of security sciences because the subject of the use of dogs for national security purposes has not been popular in the scientific community so far. This is reflected in the scarce literature on the subject. It seems worthwhile to continue research in the field of service and rescue cynology because of the important role played by dogs in entities responsible for security in Poland.

Keywords: cynology, crisis management, national security, rescue, dogs

Wstęp oraz analiza literatury przedmiotu

W Polsce psy występują w wielu służbach mundurowych jako psy służbowe oraz w podmiotach ratowniczych jako psy ratownicze. Przeznaczenie psów wynikające z kierunku ich wykształcenia powoduje, że znajdują one zastosowanie do wykonywania różnorodnych zadań. Specjalności m.in. takie jak: psy do wyszukiwania materiałów wybuchowych oraz broni, psy patrolowo-tropiące, psy bojowe czy psy poszukiwawcze terenowe i gruzowiskowe, wykorzystuje się w takich działaniach jak: ochrona antyterrorystyczna, czynności ratownicze czy zapewnienie bezpieczeństwa oraz porządku publicznego i stanowią one element zapanowania nad sytuacją kryzysową. W Polsce wykorzystuje się zatem psy w działaniach z zakresu zarządzania kryzysowego.

Utrzymanie oraz szkolenie psów do realizacji zadań służb mundurowych i ratowniczych jest kosztowne, jak również czasochłonne. Jednak psy służbowe oraz ratownicze wykonują szereg zadań, istotnie wspierających działania podmiotów odpowiedzialnych za reagowanie w sytuacji kryzysowej (zarządzania kryzysowego). Psy służbowe oraz ratownicze przyczyniają się do realizacji zadań podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa.

Dotychczas problematyka wykorzystania psów na potrzeby zarządzania kryzysowego nie cieszyła się szerszym zainteresowaniem w problematyce naukowej. W literaturze naukowej znajdziemy publikacje poruszające kwestie wykorzystania psów na potrzeby bezpieczeństwa państwa przez takie przykładowe służby jak: Policja, Siły Zbrojne czy Straż Graniczna (Kuźniewicz 2016, s. 49-138) i (Szen 2020, s. 166-177). Psy ratownicze również zostały przedstawione w sposób naukowy (Kuźniewicz

2017, s. 113-150) oraz (Wentkowska 2016a, s. 86-99) i (Wentkowska 2016b, s. 29-36) przedstawiając rolę oraz zadania tychże zwierząt w działaniach ratowniczych czy też sposoby przygotowania ich do tych działań. Warto wymienić również artykuł z 2011 roku Jezierskiego (Jezierski 2011, s. 4-8) przedstawiający na podstawie przeprowadzonych badań predyspozycje gatunkowe (zdolności węcchowe) psów do podjęcia działań o charakterze policyjnym oraz ratowniczym. Zasadniczo opracowania Kuźniewicza oraz Wentkowskiej są jedynymi w polskiej literaturze naukowej aktualnymi opracowaniami poruszającymi kwestie wykorzystania psów z zakresu sytuacji kryzysowych. Analiza oraz porównanie zagranicznej literatury przedmiotu w zakresie omawianych rozważań jest problematyczne z dwóch powodów. Po pierwsze pomiędzy Polską, a innymi krajami występują różnice definicyjne w określeniu statusu psa służbowego, a także różnice w specjalnościach psów. Po drugie kwestie związane z bezpieczeństwem narodowym oraz zarządzaniem kryzysowym, w tym z wykorzystaniem psów w powyższych aspektach są stricte uregulowane prawnie. Powoduje to, że trudnym jest porównanie sytuacji w Polsce z rozwiązaniami zagranicznymi posiadającymi inny porządek prawno-organizacyjny. Zatem porównanie wykorzystania psów na potrzeby zarządzania kryzysowego w literaturze polskiej oraz zagranicznej byłoby zasadnym do przeprowadzenia w przyszłości, ponieważ w Polsce należy najpierw przeprowadzić rzetelny dyskurs naukowy w omawianej problematyce. Przykładowo literatura zagraniczna w zakresie psów ratowniczych ocenia ich skuteczność na podstawie przeprowadzonych badań terenowych (Gretbatch, Gosling, Allen 2015, s. 327-334) czy też ocenia zdolności przemieszczania się psów w trakcie działań ratowniczych w zależności od ukształtowania terenu oraz ich wyszkolenia (Novak i in. 2022). Innym ciekawym opracowaniem z literatury zagranicznej jest analiza naukowa wykorzystania psów na potrzeby konkretnej sytuacji kryzysowej (rozległego pożaru lasu) jaka miała miejsce w sierpniu 2011 roku w Stanach Zjednoczonych Ameryki (USA) (Migala, Brown 2012, s. 337-342). Interesujące jest amerykańskie opracowanie omawiające postrzeżenie jednostek policyjnych z psem oraz bez psa przez społeczeństwo na podstawie przeprowadzonych badań (Sandrin, Simpson, Gaub 2022). Wspomniany artykuł posiada również bogatą bibliografię przedstawiającą zainteresowanie naukowe psami służbowymi za granicą. W Polsce natomiast zagadnienia związane z psami pracującymi na rzecz bezpieczeństwa narodowego należy promować oraz rozwijać w celu zniwelowania zauważalnej luki naukowej w tym zakresie. Problematyka badań naukowych w Polsce nad psami wykorzystywanymi na potrzeby bezpieczeństwa państwa została trafnie oceniona przez Daniela Mielnika (Mielnik 2020, s. 95-111) poprzez takie sformułowania jak „dostępnej, lecz ubogiej literatury przedmiotu» czy też „kompleksowe opracowanie tematyki psów służbowych stanowi terra incognita”. Trudno nie zgodzić się z tak postawionymi wnioskami, ponieważ rzeczywiście dostępna i zarazem znikoma literatura przedmiotu przedstawia zazwyczaj ogólnikowy obraz kynologii (nauki o psach) w systemie bezpieczeństwa państwa w Polsce. W ujęciu

nauk o bezpieczeństwie brakuje specjalistycznych opracowań oraz analiz naukowych poruszających kwestie kynologiczne w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Niniejszy artykuł stanowi krok w celu rozwoju badań naukowych nad kwestiami kynologicznymi w naukach o bezpieczeństwie.

Cel badań, zastosowana metodologia badawcza i wyniki badań

Celem artykułu jest przedstawienie istoty wykorzystania psów oraz ich roli w działaniach zarządzania kryzysowego w Polsce. W pracy postawiono następujące problemy badawcze:

1. W jakiego typu działaniach zarządzania kryzysowego wykorzystywane są psy w Polsce?
2. Jaka jest rola psów w działaniach zarządzania kryzysowego?
3. Jakiej specjalności psy znajdują zastosowanie w działaniach związanych z zapobieganiem sytuacji kryzysowej?

Autor opracowania postawił następującą hipotezę badawczą: Psy znajdują zastosowanie w działaniach zarządzania kryzysowego, wspierając służby państwowe oraz podmioty ratownicze w zażegnaniu sytuacji kryzysowych w zakresie działań antyterrorystycznych i ratowniczych oraz w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W niniejszym opracowaniu w celu odrzucenia bądź potwierdzenia sformułowanej hipotezy badawczej przyjęto interdyscyplinarne metody badawcze oparte o analizę i syntezę literatury przedmiotu podejmującą problematykę kynologii służbowej w polskich służbach mundurowych oraz ratowniczych. Dokonano również przeglądu oraz analizy aktów prawnych regulujących wykorzystanie psów na potrzeby bezpieczeństwa publicznego w Polsce wraz z dokumentami dotyczącymi wykorzystania psów w służbach mundurowych oraz ratowniczych. Z badań empirycznych zastosowano metodę obserwacji. Autor opracowania obserwował oraz uczestniczył czynnie w procesie szkolenia psów służbowych w 2019 roku w Ośrodku Szkoleń Specjalistycznych Straży Granicznej w Lubaniu Śląskim (OSS SG). W 2021 roku autor obserwował proces szkolenia doskonaląco-atestacyjnego psów służbowych oraz ich przewodników w OSS SG oraz przebieg szkolenia doskonalącego dla psów służbowych oraz ich przewodników realizowanego przez Stowarzyszenie Polski Związek Instruktorów i Przewodników Psów Służbowych. W zakresie psów ratowniczych dokonano w latach 2015-2018 obserwacji metodyki oraz procesu szkolenia psów ratownictwa wodnego w Stowarzyszeniu Gdańskie Ratownictwo Wodne oraz w latach 2019-2022 roku procesu szkolenia psów ratowniczo-poszukiwawczych i tropiących realizowanych przez Stowarzyszenie Grupa NOS.

Powyższe działania pozwoliły na logiczną interpretację wyników badań z wysunięciem wniosków, w celu sformułowania końcowej konkluzji. Psy znajdują swoje

zastosowanie oraz są wykorzystywane w Polsce w zakresie działań zarządzania kryzysowego. W tym celu wykorzystuje się psy służbowe w działaniach antyterrorystycznych oraz w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. W działaniach ratowniczych, gdzie zagrożone jest życie oraz zdrowie ludzkie, podmioty ratownicze w Polsce wykorzystują psy ratownicze o specjalności gruzowiskowej, terenowej, lawinowej czy też z zakresu ratownictwa wodnego.

Rys.1. Wykorzystanie psów na potrzeby zarządzania kryzysowego w Polsce

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzone obserwacje w zakresie szkolenia oraz wykorzystania psów służbowych potwierdzają ich przydatność w działaniach zarządzania kryzysowego. Specjalności psów takie jak patrolowe czy patrolowo-tropiące mają wpływ na bezpieczeństwo i porządek publiczny w czasie takich wydarzeń jak: zabezpieczenie imprez masowych (np. meczy piłkarskich podwyższonego ryzyka) czy zapewnienie bezpieczeństwa państwa (nienaruszalności granicy państwowej). Psy bojowe (kontrterrorystyczne) oraz wyszkolone do wyszukiwania materiałów wybuchowych oraz broni palnej znajdują zastosowanie w działaniach antyterrorystycznych, poprzez czynne zwalczanie terroryzmu, a także profilaktyczne zapewnienie bezpieczeństwa ważnych osób, obiektów czy też obszarów.

Psy ratownicze w Polsce stanowią prężny oraz rozwinięty wycinek funkcjonowania służb oraz podmiotów ratowniczych. Taktyka oraz specjalności wykorzystania psów na potrzeby ratownicze jest rozbudowana oraz różnorodna w zależności od terenu działania. Szkolenie oraz certyfikacja psów ratowniczych są w Polsce uregulowana ustawowo oraz poddana jest terminowemu sprawdzeniu oraz potwierdzeniu umiejętności ratowniczych danego psa wraz z przewodnikiem.

Szkolenie psów służbowych, jak i ratowniczych wraz z ich przewodnikami jest procesem długotrwałym oraz wieloetapowym. Szkolenie psa służbowego oraz przewodnika w zależności od rodzaju specjalności trwa od około 5 miesięcy do około 8 miesięcy ciągłego szkolenia stacjonarnego w ośrodku szkolenia przeznaczonym do szkolenia psów służbowych. Szkolenia psa ratowniczego jest procesem jeszcze dłuższym wynikającym z niestacjonarnego charakteru szkolenia. Większość psów ratowniczych oraz ich przewodników jest w Polsce ochotnikami zrzeszonymi w podmiotach o charakterze ratowniczym. Czas przeznaczony na szkolenie oraz certyfikację psa ratowniczego jest zazwyczaj czasem wolnym tychże osób. Stąd wyszkolenie psa ratowniczego może trwać od roku (w przypadku zdobycia pierwszych podstawowych certyfikatów) do kilku lat (od dwóch wzwyż) w celu uzyskania pełnoprawnego zezwolenia (certyfikatu) do udziału w akcjach ratowniczych. Wyszukolenie psów służbowych oraz ratowniczych poza tym, iż jest procesem czasochłonnym jest również kosztowne. Na chwilę obecną brak jest opracowań podejmujących problematykę kosztów funkcjonowania kynologii na rzecz bezpieczeństwa w Polsce. W przyszłości warto byłoby pochylić się nad tym parametrem w celu możliwości wykonania właściwej analizy polskiej kynologii służbowej. Kwestie finansowe dotyczące kynologii służbowej wydają się być szczególnie interesujące w związku z wprowadzoną w 2021 roku tzw. emeryturą dla psów służbowych (Ustawa, 2021). Akt prawny reguluje los psów w służbach podległych Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA), Straży Marszałkowskiej, Siłach Zbrojnych RP oraz Służbie Więziennej. Psy mogą zostać wycofane ze służby po osiągnięciu przez nie 9 roku życia lub wcześniej z uwagi na stan zdrowia czy również utratę zdolności do dalszej pracy. Od 2022 roku Siły Zbrojne na mocy przepisów regulujących obronę Ojczyzny (Ustawa, 2022, art. 254-267) mogą wykorzystywać oprócz dotychczasowych psów służbowych (będących na stanie ewidencyjnym wojska) nowo wprowadzony rodzaj psów kontraktowych (będących własnością żołnierza i dobrane do użycia w wojsku na podstawie kontraktu). Po upływie trwania co najmniej 5-letniego kontraktu, psy takie mogą zostać wycofane ze służby otrzymując jednocześnie świadczenie emerytalne. Pies taki pozostaje do końca życia na stanie jednostki wojskowej, w której służył wraz ze swoim przewodnikiem oraz jest żywiony i leczony na koszt wojska. Taki sam zapis dotyczy psów służbowych wycofanych ze służby. Po zakończeniu swojej służby pozostają one na stanie ewidencyjnym danej służby oraz są żywione, a także leczone z jej budżetu do końca życia. Taki stan rzeczy powoduje, że koszty związane z utrzymaniem kynologii służbowej będą rosły w Polsce z każdym rokiem, obciążającym tym samym budżety poszczególnych służb. Z każdym kolejnym rokiem oprócz konieczności utrzymania psów będących w służbie, uwzględnić będzie trzeba także utrzymanie psich emerytów (psów wycofanych ze służby).

W dobie rozwijających się oraz udoskonalanych technologii na rzecz bezpieczeństwa takich jak np. bezzałogowe pojazdy latające, termowizja czy detektory wykrywające określone substancje, psom służbowym oraz ratowniczym nie zagraża jeszcze w znaczący sposób wycofanie ze służby na rzecz technologii. Obecnie

psy stanowią istotną metodę funkcjonowania podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w Polsce. Jednakże rozwój technologiczny w przyszłości może stanowić zagrożenie dla bytności psów w tej dziedzinie życia ludzkiego, tak jak rozwój technologiczny sprzed kilkudziesięciu lat wycofał konie służbowe z formacji wojskowych oraz policyjnych na rzecz pojazdów mechanicznych.

Procesy zarządzania kryzysowego

Zarządzanie kryzysowe składa się z faz takich jak: zapobieganie (profilaktyka), przygotowanie, reagowanie oraz odbudowa (Sobolewski, Majchrzak, 2013, s. 27-52). Wynika to z aktu prawnego jakim jest Ustawa o zarządzaniu kryzysowym (Ustawa, 2007, art.2). W dokumencie tym definiuje się zarządzanie kryzysowe jako działalność podmiotów publicznych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe w celu zapobiegania sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu się do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, podjęcia reakcji w momencie wystąpienia sytuacji kryzysowych oraz usuwaniu ich skutków z jednoczesnym odtworzeniem zasobów. Jednocześnie sytuację kryzysową rozumie się jako sytuację mającą negatywny wpływ na bezpieczeństwo ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowisko naturalne, która w momencie wystąpienia ogranicza znacząco możliwość działania podmiotów publicznych z powodu nieposiadania wystarczających sił i środków (tamże, art.3).

Wymieniona powyżej kolejność procesów (faz) zarządzania kryzysowego prócz prawnego uzasadnienia posiada jeszcze logiczną interpretację. Zapobieganie jako forma profilaktyki ma powodować by do sytuacji kryzysowej w ogóle nie doszło. Wykonuje się to poprzez właściwą ocenę i analizę sytuacji, działania prewencyjne oraz przedsięwzięcia edukacyjne. Następnie następuje proces przygotowania, który ma celu stworzenie odpowiedniego potencjału do zwalczania sytuacji kryzysowych, realizuje się to poprzez tworzenie odpowiednich procedur, budowanie sił i środków oraz ustanowienie podziału kompetencji. Reagowanie jest odpowiedzią podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe na występującą sytuację kryzysową w celu jej całkowitego przeciwdziałania lub zminimalizowania jej negatywnych skutków. Po zakończeniu procesu reagowania oraz zażegnaniu sytuacji kryzysowej następuje etap odbudowy, który ma na celu przywrócenie stanu jaki miał miejsce przed wystąpieniem sytuacji kryzysowej. Ostatni etap, oprócz celu odtworzenia zasobów w postaci sił i środków odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe, powinien uwzględnić jeszcze wyciągnięcie właściwych wniosków na przyszłość, poprzez przeprowadzanie analizy podjętych działań z uwzględnieniem końcowego rezultatu. Analiza taka powinna uwzględniać zastosowane procedury, ilość wykorzystanych sił i środków, rodzaj oraz jakość wykorzystanych sił i środków, wykorzystane metody łączności czy efekt końcowy podjętej reakcji na sytuację kryzysową. Wyciągnięte

wnioski w procesie odbudowy pozwolą na właściwe przygotowanie się na kolejne możliwe do wystąpienia sytuacje kryzysowe oraz na ponowne przejście w cyklicznym procesie zarządzania kryzysowego do fazy zapobiegania.

Analiza badanej literatury przedmiotu pozwala zdefiniować następujące obszary wykorzystania psów w przeciwdziałaniu sytuacjom kryzysowym:

1. działania antyterrorystyczne (Olkowicz 2021, s. 229-239),
2. zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego (Kuźniewicz 2016, s. 49-138),
3. działania ratownicze (Kuźniewicz 2017, s. 113-150).

Kynologia (nauka o psach) znajduje zatem zastosowanie w procesach zarządzania kryzysowego. Przedstawione powyżej procesy zarządzania kryzysowego znajdują odzwierciedlenie w zakresie wykorzystania psów w działaniach zarządzania kryzysowego. W fazie zapobiegania następuje ocena jakiego rodzaju specjalności psy służbowe są potrzebne dla zachowania bezpieczeństwa narodowego. Na tym etapie opracowuje się akty prawne oraz założenia organizacyjne dotyczące możliwości wykorzystania psów służbowych oraz ratowniczych. W fazie przygotowania realizuje się proces szkolenia psów oraz ich przewodników, ustala się szczegółowe procedury możliwości ich wykorzystania oraz wyposaża w odpowiednie środki oraz sprzęt. W momencie wystąpienia sytuacji kryzysowej wykorzystuje się psy służbowe w celu przeprowadzania działań antyterrorystycznych, zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego lub psy ratownicze w celu ratowania zagrożonych ludzi. W fazie odbudowy powinien nastąpić proces odbudowy potencjału kynologicznego, który mógł uciepnieć w fazie reagowania poprzez utratę psa lub/i przewodnika (śmierć, zranienie), zniszczenie sprzętu i środków oraz na podstawie podjętych działań wyciągnięcie wniosków na przyszłość. W tym przypadku analiza i wnioskowanie powinny uwzględniać skuteczność zastosowanych procedur, przygotowanie (szkolenie) zespołów kynologicznych na zastaną sytuację kryzysową, dobór i wykorzystanie posiadanych środków i sprzętu oraz efekt wykorzystania psów w celu przeciwdziałania sytuacji kryzysowej.

Kynologia w zarządzaniu kryzysowym

Wykorzystanie psów w zapobieganiu sytuacjom kryzysowym posiada swoje umocowanie prawne w postaci aktów prawnych. Ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Ustawa, 2013, art. 21), to akt prawny zezwalający na wykorzystanie psów jako środka przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w następujących przypadkach:

- odparcie bezpośredniego zamachu na życie lub zdrowie ludzkie;
- przeciwdziałanie bezpośredniemu zamachowi na chronione obszary, obiekty oraz urządzenia;

- ochrona porządku lub bezpieczeństwa;
- przeciwdziałanie zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej RP;
- zapewnienie bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcie lub zatrzymanie osoby, powstrzymanie jej przed ucieczką bądź w pościgu za nią;
- pokonania czynnego oporu.

Ponadto wspomniany przepis zezwala na użycie psa służbowego bez kagańca w kilku takich samych przypadkach, jak użycie broni palnej, co powoduje, że użycie psa ma w tych sytuacjach charakter „bojowy”. Takimi przypadkami są (tamże):

- konieczność odparcia bezpośredniego zamachu na życie, zdrowie lub wolność osób;
- konieczność odparcia bezpośredniego zamachu na ważne obiekty, urządzenia, obszary czy też mienia od którego może zależeć życie lub zdrowie ludzkie;
- konieczność przeciwstawienia się osobie, która ignoruje wezwania do bezzwłocznego porzucenia broni, materiałów wybuchowych lub innych niebezpiecznych narzędzi, których użycie zagraża życiu, zdrowiu lub wolności innych osób;
- konieczność przeciwstawienia się osobie próbującej bezprawnie odebrać broń palną osobie uprawnionej do jej posiadania;
- pościg za osobą wobec której zasadne jest użycie broni palnej.

Innym aktem prawnym regulującym wykorzystanie psów na potrzeby zarządzania kryzysowego jest Ustawa o obronie ojczyzny (Ustawa, 2022, art. 254). Akt prawny zezwala na użycie psów przez Siły Zbrojne RP w następujących celach:

- zapewnienie suwerenności i niepodległości państwa,
- bezpieczeństwa i pokoju,
- nienaruszalność granicy państwowej,
- ochrona porządku publicznego w miejscach publicznych oraz na terenach i obiektach wojskowych,
- ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia wojskowego przed zamachami na te dobra,
- prowadzenie działań antyterrorystycznych,
- wykrywanie oraz ściganie sprawców przestępstw,
- zwalczanie klęsk żywiołowych oraz udział w akcjach ratowniczych mających za zadanie ochronę życia i zdrowia oraz mienia.

Ponadto w aktach prawnych regulujących funkcjonowanie takich służb jak Policja czy też Straż Graniczna, znajdziemy zapisy, że psy służbowe można wykorzystywać w celu realizacji określonych zadań tychże służb. Ustawa o Policji (Ustawa, 1990a, art. 14.5c) zezwala na użycie psów w następujących zadaniach służbowych:

- ochrona życia i zdrowia oraz mienia,
- ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego,

- prowadzenie działań kontrterrorystycznych,
- ochrona wyznaczonych obiektów,
- wykrywanie i ściganie przestępstw.

Ustawa o Straży Granicznej (Ustawa, 1990b, art.11 ust.14 pkt. 1e) zezwala na użycie psów służbowych do zadań z zakresu:

- ochrony granicy państwowej,
- kontroli ruchu granicznego,
- przeciwdziałania nielegalnej migracji,
- wykrywania i ścigania przestępstw,
- zapewnienia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego w komunikacji międzynarodowej,
- przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym,
- zwalczania przemytu transgranicznego.

Psy służbowe posiadają swoje specjalności, czyli specjalistyczny zakres zadań do których zostały wyszkolone oraz które wykonują w swojej codziennej służbie na rzecz bezpieczeństwa narodowego w Polsce. Każda ze służb mundurowych wykorzystująca psy służbowe posiada wewnętrzny akt prawny regulujący sposoby wykorzystania psów, system ich doboru, metodykę ich szkolenia oraz certyfikowania czy też procedury postępowania z psami służbowymi. Przykładem takiego aktu prawnego jest Zarządzenie Komendanta Głównego Policji (Zarządzenie, 2022, § 30) wymieniające następujące specjalności psów służbowych:

- patrolowe,
- tropiące,
- patrolowo-tropiące,
- do wysztukowania zapachów materiałów wybuchowych,
- do wyszukiwania zapachów broni palnej i amunicji,
- w służbie kontrterrorystycznej-bojowej,
- do wyszukiwania zapachów narkotyków,
- do wyszukiwania zapachu zwłok ludzkich na lądzie lub na wodzie
- w służbie kryminalnej.

Wymienione powyżej specjalności psów służbowych od patrolowej do bojowej powtarzają się w zbliżonych określeniach w pozostałych służbach mundurowych wykorzystujących psy służbowe w Polsce na potrzeby bezpieczeństwa narodowego (państwowego), a zatem wpasowują się w możliwość wykorzystania tych zwierząt w momencie wystąpienia sytuacji kryzysowej.

Powyższe przykłady aktów prawnych nie wyczerpują całego prawnego aspektu wykorzystania psów na potrzeby bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce. Psy służbowe znajdują się w przedmiotowym zakresie również na stanie takich służb, jak (Toczyński, 2017, s. 169-177):

- Służba Celno-Skarbowa,
- Służba Więzienna,

- Straż Ochrony Kolei,
- Straże Miejskie (Gminne),
- Służba Ochrony Państwa,
- Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Powyżej przedstawione przykładowe przepisy oraz zadania postawione przed psami służbowymi potwierdzają możliwość ich wykorzystania do takich działań zarządzania kryzysowego, jak działania antyterrorystyczne czy też w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Wykorzystanie psów do działań ratowniczych regulują z kolei takie akty prawne jak Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej (Ustawa, 1991, art. 124o) oraz Rozporządzenie w sprawie psów ratowniczych (Rozporządzenie, 2021). Nadmienić należy w tym miejscu fakt, iż nie wszystkie psy ratownicze są jednocześnie psami służbowymi tzn. psami należącymi do Państwowej Straży Pożarnej (PSP). Wspomniana już Ustawa o Państwowej Straży Pożarnej (Ustawa, 1991, art. 124o) reguluje, iż psy ratownicze używane przez Straż Pożarną mogą być psami służbowymi (na ewidencji PSP), kontraktowymi (będące własnością strażaka, dobrane do użycia przez PSP na podstawie kontraktu) oraz innymi psami (będącymi własnością osoby fizycznej lub innego podmiotu wchodzącego w skład krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, dobrane do użycia przez PSP na podstawie umowy cywilnoprawnej). Psy ratownicze w Państwowej Straży Pożarnej dzielą się na dwie specjalności (Rozporządzenie, 2021, §7):

- gruzowiskową: przeznaczoną do poszukiwania ludzi zasypanych pod gruzami oraz osuwiskami ziemnymi i kamiennymi,
- terenową: przeznaczoną do poszukiwania ludzi zaginionych na terenach trudno dostępnych i leśnych.

Powyższe specjalności posiadają również dwie klasy: 0 oraz 1. Klasa 0 jest klasą uprawniającą do dalszego bardziej zaawansowanego szkolenia oraz do przystąpienia do egzaminu klasy 1, która z kolei uprawnia do pełnoprawnego uczestniczenia w akcjach ratowniczych. Certyfikacja psów ratowniczych odbywa się na podstawie egzaminów przeprowadzanych przez PSP. Ważność certyfikatów wynosi 12 miesięcy dla specjalności terenowej oraz od 12 do 24 miesięcy dla specjalności gruzowiskowej (tamże, §8 i 18). Aktualnie (dane na sierpień 2022 r.) Państwowa Straż Pożarna wykorzystuje następującą liczbę psów (Komenda Państwowej Straży Pożarnej, 2022): 16 służbowych, 11 kontraktowych oraz 11 innych (umowy cywilnoprawne). Ciekawostką jest fakt, iż jednocześnie w Polsce (dane na sierpień 2022 r.) jest (tamże):

- 145 psów ze specjalnością terenową klasy 1,
- 42 psy ze specjalnością gruzowiskową klasy 1.

Odmienne dane liczbowe dotyczące psów używanych przez PSP z tymi w zakresie ilości psów danej specjalności wynikają z tego, iż nie wszystkie psy ratownicze w Polsce są wykorzystywane przez PSP. Psy ratownicze w Polsce mogą być własnością osób prywatnych zrzeszonych oraz trenujących w organizacjach o charakterze ratowniczym (stowarzyszenia, fundacje). Wymogiem by uznać psa oficjalnie za

psa ratowniczego jest zdanie egzaminu organizowanego przez PSP klasy 0 lub 1 danej specjalności.

Ponadto w Polsce funkcjonują dwie dodatkowe specjalności psów ratowniczych wynikające z ratownictwa specjalistycznego dotyczącego bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach górskich, terenach narciarskich oraz wodnych:

- psy ratownicze lawinowe, które mogą być szkolone i używane przez podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa górskiego (Ustawa, 2011a, art.7);
- psy ratownictwa wodnego, które mogą być szkolone i używane przez podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa wodnego (Ustawa, 2011b, art. 15).

W działaniach ratowniczych można wykorzystać również psa służbowego wyszkolonego do tropienia (Wentkowska, 2016b, s. 31-33). Pies służbowy o tej specjalności jest w stanie wytropić zapach konkretnej osoby. W momencie zaginięcia osoby, pies tropiący poprzez nawęszenie przedmiotów należących do zaginionej osoby jest w stanie doprowadzić służby do zaginionej osoby. Przykładem użycia psa służbowego do celów ratowniczych jest kazus z sierpnia 2021 r. kiedy to przewodnik wraz z policyjnym psem tropiącym odnaleźli w Bielsko - Białej zaginionego 86-letniego mężczyznę. Mężczyzna ten wychłodzony oraz zmęczony znajdował się w zaroślach terenu leśnego (Policja, 2021). Podany przykład jest jednym z wielu przypadków wykorzystania tropiących psów służbowych na potrzeby działań ratowniczych. Jednakże należy zaznaczyć, iż psa takiego nie można określić mianem psa ratowniczego. Wynika to z innej specyfiki pracy oraz szkolenia tychże psów. Psy tropiące będące psami służbowymi są również szkolone do obrony przewodnika czy też osaczania (pilnowania) osób. Psy tej specjalności są wykorzystywane przez Policję do wykrywania sprawców przestępstw (Policja, 2022) natomiast przez Straż Graniczną (Kurier Lubelski, 2017) do wykrywania osób przekraczających w sposób nielegalny granicę państwową.

Trudnym do oszacowania jest liczba psów służbowych oraz ratowniczych w Polsce. W zakresie psów służbowych podawane są statystyki ilości psów służbowych w służbach podległych danego resortu (dla przykładu MSWiA w lutym 2021r. podało ilość około 1200 psów służbowych) (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, 2021), jednakże dane te są rzadko podawane oraz aktualizowane. Aktualizacja danych w tym aspekcie ma bardzo duże znaczenie z uwagi na to, iż psy na bieżąco są wycofywane ze służby z różnych powodów oraz co roku do służby są nabywane nowe psy. W zakresie psów ratowniczych prócz wymienionych wyżej danych liczbowych otrzymanych od PSP nie funkcjonuje w Polsce żaden centralny rejestr przedstawiający całościowo liczbę psów ratowniczych z podziałem na specjalności. Wynikać to może z rozproszenia oraz pozarządowego charakteru funkcjonowania wielu podmiotów o charakterze ratowniczym.

Właściwym byłoby stworzenie oraz prowadzenie baz danych z danymi liczbowymi dotyczącymi kynologii na rzecz bezpieczeństwa w Polsce z coroczną aktualizacją tychże danych w celu bieżącego monitorowania oraz możliwości wykonania właściwej analizy funkcjonowania psów służbowych oraz ratowniczych.

Rys. 2. Psy ratownicze w Polsce
Źródło: Opracowanie własne

Wnioski

Z przeprowadzanych rozważań wynikają następujące wnioski:

1. Psy służbowe oraz ratownicze są w Polsce wykorzystywane w zakresie zarządzania kryzysowego (zwalczania sytuacji kryzysowych) w działaniach antyterrorystycznych, czynnościach ratowniczych oraz w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego.
2. Specjalności psów służbowych oraz ratowniczych wraz z zadaniami, które realizują potwierdzają ich przydatność na rzecz bezpieczeństwa narodowego w Polsce.
3. W przyszłości warto byłoby przeanalizować koszty związane z funkcjonowaniem kynologii służbowej i ratowniczej w Polsce. Zwłaszcza w związku z wprowadzonymi w 2021 roku rozwiązaniami emerytalnymi dla psów służbowych.
4. Warto byłoby opracować na poziomie centralnym dane statystyczne (z okresową aktualizacją) związane z kynologią służbową oraz ratowniczą.
5. Rozwijająca się technologia może w przyszłości stanowić zagrożenie dla dalszego funkcjonowania psów w obszarach związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego.
6. Psy stanowią rozbudowany oraz istotny aspekt bezpieczeństwa w Polsce, czego dowodem jest ilość uregulowań prawnych ich dotyczących.

7. Psy stanowią marginalne zainteresowanie badaczy w ramach nauk o bezpieczeństwie.
8. Zasadnym wydaje się prowadzenie dalszych interdyscyplinarnych badań podejmujących problematykę kynologii na rzecz bezpieczeństwa w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Jezierski, T., 2011. *Psy w służbie policji, wojska i ratownictwa*. Przegląd Hodowlany nr 11/2011, s. 4-8.
- [2] Greatbatch, I., Gosling, R. J., Allen, S., 2015. *Quantifying Search Dog Effectiveness in Terrestrial Search and Rescue Environment*. Wilderness & Environmental Medicine, Volume 26, Issue 3, s.327-334. <https://doi.org/10.1016/j.wem.2015.02.009>.
- [3] Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, 2022. *Pismo (Email) z dnia 15.11. 2022*. Kancelaria Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa.
- [4] Kurier Lubelski, 2017. *Migranci z Iranu przepłynęli Bug pod Teresepolem. Znalazł ich pies tropiący*[online]. Dostępne pod adresem: <https://kurierlubelski.pl/migranci-z-iranu-przeplyneli-bug-pod-teresepolem-znalazl-ich-pies-tropiacy/ar/12299651> [dostęp:13.12. 2022].
- [5] Kuźniewicz, J. J., 2016. *Psy pracujące w służbach mundurowych*. Nowa Ruda: Usługi Poligraficzne Bogdan Kokot vel Kokociński.
- [6] Kuźniewicz, J. J., 2017. *Psy pracujące w służbach ratowniczych i socjalnych*. Nowa Ruda: Usługi Poligraficzne Bogdan Kokot vel Kokociński.
- [7] Migala, A., Brown S.E.,2012. *Use of human Remains Detections Dog for Wide Area Search After Wildfire: A New Experience for Texas Task Force 1 Search and Rescue Resources*, Wilderness&Environmental Medicine, Vol. 23, s. 337-342, <https://doi.org/10.1016/j.wem.2012.05.005>
- [8] Mielnik, D., 2020. *Obecność psów służbowych w służbach mundurowych w kontekście zwiększania bezpieczeństwa państwa*. W: M. Tomczyk, red. *Bezpieczeństwo krajowe i międzynarodowe w XXI wieku*, Łódź-Kielce: Archaeograph, s. 95-111.
- [9] Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, 2021. *Psy i konie w służbach MSWiA*, Dostępne pod adresem: <https://www.gov.pl/web/mswia/psy-i-konie-w-sluzbach-mswia> [dostęp: 13.12.2022].
- [10] Novak, K., Chaloupkova, H., Bittner, V., Svobodova, I., Kouba, M., 2022. *Factors affecting locomotor activity of search and rescue dogs: The importance of terrain, vegetation and dog certification*. Applied Animal Behaviour Science, Vol. 253, <https://doi.org/10.1016/j.applanim.2022.105674>
- [11] Policja, 2021. *Policyjny pies wytropił zaginionego seniora*. Dostępne pod adresem: <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/207784,Policyjny-pies-wytropil-zaginionego-seniora.html> [dostęp:13.12.2022].
- [12] Policja, 2022, *Szukaj Medio, Szukaj...- Czyli szkolenie psów służbowych na pokładzie policyjnego śmigłowca*. Dostępne pod adresem: [https://policja.pl/pol/aktualnosci/221785,Szukaj-Medio-szukaj-czyli-szkolenie-psow-sluzbowych-na-pokladzie-policyjnego-smi.html](https://policja.pl/pol/aktualnosci/221785,Szukaj-Medio-szukaj-czyli-szkolenie-psow-sluzbowych-na-pokladzie-policyjnego-smiglowca.html) [dostęp: 13.12.2022].
- [13] Olkowicz, K., 2021. *Nietypowy mundurowy*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- [14] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 grudnia 2021 r. w sprawie psów używanych w akcjach ratowniczych, Dz. U. 2022.20.

- [15] Sandrin, R., Simpson, R., Gaub, J., 2022. *An experimental examination of the perceptual paradox surrounding police canine units*. Journal of Experimental Criminology (2022), <https://doi.org/10.1007/s11292-022-09516-y>.
- [16] Sobolewski, G., Majchrzak, D., red., 2013. *Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- [17] Szen, A., 2020. *Psy w służbie Straży Granicznej*. W: M. Laskowski red. *Straż Graniczna RP: w systemie ochrony granicy państwowej*, Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej, s. 166-177.
- [18] Toczyński, P., 2017. *Psy służbowe w działaniach antyterrorystycznych*. W: M. Baran, M. Ilnicki, H. Marek red. *Edukacja dla bezpieczeństwa: Antyterrorystyczna ochrona państwa t2*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa 2017, s. 169-179.
- [19] Wentkowska, A., 2016a. *Poszukiwania osób zaginionych - system i metody działania w procedurach służb*, Warszawa: Rzecznik Praw Obywatelski.
- [20] Wentkowska, A., 2016b. *Psy w tajni Augiasza, czyli o regulacjach prawnych w sprawie psów ratowniczych*. Kwartalnik Policynjny nr 3(33) 2016, s. 29-36.
- [21] Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179.
- [22] Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 nr 78 poz. 462.
- [23] Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej, Dz. U. 2022 poz.1969.
- [24] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz.U. 2007, nr 89, poz. 590.
- [25] Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich, Dz. U. 2022 poz. 142.
- [26] Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, Dz. U. 20222 poz. 147.
- [27] Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, Dz. U. 2013 poz. 628.
- [28] Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2021 poz. 1728.
- [29] Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz.U. 2022 poz. 655.
- [30] Zarządzenie nr 91 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 października 2022 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań z użyciem psów służbowych w Policji, Dz. Urz. KGP. 2022 poz. 225.